

MEDDÂH-I ŞEHİR KIZ AHMED'E MEDHIYE

M. Kayahan ÖZGÜL

Thomas Allom (1804-1872) oryantalist dikkatleri olan önemli bir ressamdır. 1834'te İngiltere'den yola çıkıp iki yıl kadar Devlet-i Aliyye topraklarında seyahat etmiş ve bu arada, Sultan II. Mahmud Devri'nin İstanbul'unu, şehrin akıp giden gündelik hayatından sahneleri, kişileri de resimlemiştir. Bunların bir kısmı gravürlere dönüştürülerek kitaplarda kullanılmış, ayrıca albüm hâlinde de basılmıştır. İşte bu gravürlerden biri de meşhur Meddah Tablosu'dur. O devirde Batılıların en iyi tanıdığı meddahın kim olduğu sorusu ile bu tablo hakkında verilen malumat tek isimde kesişir: Kız Ahmed...

Kız Ahmed, Sultan Mahmud zamanında da Sultan Mecid'in cülusundan sonra da İstanbul'un en meşhur meddahı olma namını kimselere kaptırmamış büyük bir hikâyecidir. Şehrin yerlileri kadar yabancı seyyahlar tarafından da ilgi ile takip edilmiştir. Namının Frengistan'a doğru yayılmasında hüneri ve mahareti kadar "icrâ-yı san'at" eylediği kahvehanenin yeri de pay sahibidir; zira usta meddahın işletmesini de üstlendiği bu şanslı mekân Perâda, İngiliz Sefarethanesi'nin hemen çaprazındadır. Sefarethanenin rahibi Robert Walsh, 1834 Mayıs'ında ramazan başlayınca bu kahvehanede Kız Ahmed'in anlattığı hikâyeleri dinlemiştir.¹ Dersaadet'te dokuz yıl kalan Dr. A. Brayer, şehrin tiyatro muhitinden (o buna "a point de théâtre" der) bahsederken sefarethaneye yakın bir kahvehanede meddah seyrettiğini de anar. Gerçi Kız Ahmed'in adını kaydetmez ama -o tarihlerde, o civarda başkaca bir meddah bulunmadığı için- kasedilenin kim olduğu kolayca anlaşılır. Üstelik oradan söz ederken "Birçok Frenk, Türk dilinin mükemmel telâffuzunu dinlemek ve

1 A Residence at Constantinople, Vol. II, London, 1836, Frederick Westley and A. H. Davis, p. 240-244.

hoş bir-iki saat geçirmek için, o kahvehaneye gitmeyi alışkanlık hâline getirmişti” deyiş² de Avrupalıların Ahmed Efendi'ye olan rağbeti ile örtüşüyor.

Birkaç yıl sonra, Beyoğlu'nu kasıp kavuran büyük yangında sefarethane kül olurken kahvehane bu badireyi atlatabilmiş midir bilinmez lakin Ahmed Efendi'nin oralarda daha fazla durmayıp Edirnekapı'ya taşındığını ve Terzicibaşı Kahvesi'ni mekân tuttuğunu Abdurrahman Şeref Bey'den öğreniyoruz. Bu naklin meddahımızı pek de sıkıntıya sokmamış olacağını tahmin etmek için iyi bir sebep var: Ahmed Efendi'nin yeteneğini takdir eden Sultan Mahmud, ona cizye malından beş yüz kuruş maaş bağlatmış ve bu para Sultan Abdülmecid'in saltanatı yıllarında da ödenmeye devam edilmiştir.³ Saray tarafından böyle uzun ömürlü bir himayeye layık görülmesi bile onun hikâyecilikteki başarısına hüccettir. Muhtemelen uzun yıllar boyunca hikâyeye anlatmayı sürdüren bu büyük meddahın hâlâ tercümeihâlden haberdar değiliz. Şöhreti vefatından sonra da yaşamaya devam etmiş olmalı ki uzun yıllar sonra bile hasretle ananlar, hikâyelerini nakletmeyi sürdürenler çıkmıştır. Bu hikâyelerden ikisinin Ermeni harfli neşirlerinin olması,⁴ azınlıklar arasında da unutulmadığını gösteriyor. Vezirhan'ın kanun tanımaz matbaalarında bile olsa bu metinlerin basılması; bir yandan kültürümüz adına önemseydiğimiz isimler için dahi ağırkanlı, sorumsuz ve ilgisiz davranışımızın bir delili, diğer yandan da “tebea-i sadıka”dan Ermeni vatandaşlarımızın Türk dilinin mahsullerini muhafazada gösterdikleri titizliğin parlak bir örneğidir.

Walsh'ın yazıp Allom'un resimlediği bir kitapta⁵ “*the medâk, or eastern story-teller*” diye anılan Ahmed Efendi'nin tablosundan sonra bir de açıklama yer alır. Buna göre, meddahımız o yılların meşhur İngiliz komedyeni Thomas Matthews'a benzetilerek “*Matthews of Constantinople*” diye anılmaktadır. Demek ki Walsh; her gün kapısının önünden geçtiği, fırsat bulduğunda seyrettiği bu büyük ustada, Batılı mukabilleriyle kıyaslanabilecek bir kabiliyet görmektedir. Tablo ve Kız Ahmed hakkında yazılanlar Avru-

2 *Neuf années a Constantinople, observations*, Tome I, Paris, 1836, Bellizard, Barthès, Dufour et Lowell, p. 219-220.

3 BOA, Muallim Cevdet, Saray, Dosya: 91, Gömlek: 4558, 29 Receb 1253; Muallim Cevdet, Maliye, Dosya: 534, Gömlek: 21935, 29 Rebiulevvel 1256.

4 *Meşhur Meddah Kız Ahmed Efendi'nin Rivayet Ettiği Kapıcıbaşı Hikâyesi*, 1871; *Meşhur Meddah Kız Ahmed Efendi'nin Rivayet Ettiği Lüleci Ahmed'in Menkıbesi*, 1872.

5 *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor*, London-Paris, 1839, Fisher Son & Co., p. 71-73.

palı okurun da ilgisini çekmiş olmalı ki onu görmeden, dinlemeden hayranı olanlar belirir. İşte bunlardan biri de meşhur edibe Anna Mary Howitt'tir.

Howitt (1799-1888) evde eğitim görmüş, -bir kısmı eşi William Howitt ile müşterek- tam yüz seksen kitap kaleme almıştır. Yüz on eserin üstünde; yazar, mütercim yahut editör olarak adı geçer. Romanlar, çocuk kitapları, şiirler, seyahat notları gibi değişik alanlarda kalem oynatmıştır. Dinmeyen okuma merakının sevkıyla Walsh-Allom ikilisinin kitabını da karıştırmış ve Kız Ahmed'in gravüründen, resim için yazılanlardan etkilenmiştir. 1880'li yıllardan itibaren bizim edebiyatımızı da kuşatacak olan bir moda Avrupa'da en hareketli demlerini yaşamaktadır. Şairler, yapılan tablolara ve basılan gravürlere bakmaktan aldıkları hazla gördükleri suretlerin şiirini yazmakta ve yazdıkları büyük rağbet bulmaktadırlar. Bu furyaya Mary Howitt de katılır ve Allom'un Kız Ahmed tablosu için olduğu kadar, ressamın meddahla ilişkisi adına da ilginç bulunabilecek bir şiir yazar. Şiirini, böyle gravürler için yazdığı benzer manzumelerini topladığı bir kitaba dâhil eder.⁶ Bir tablonun, daha önce hiç meddah görmemiş bir İngiliz şairesine verdiği ilhama bakalım. Şiir şu:

*He speaks with voice low-toned yet clear,
And hundreds crowd around to hear.
Grief there may be -it is forgot;
Black hate- the bosom feels it not;
The weariest cares are hushed awhile,
Even sad despair will wear a smile;
And miser-hearts forget their gold,
To hear Kiz-Achmet's stories told.*

*The Greek laughs loud at what he hears,
Or turns aside to hide his tears;
The cool Armenian's feelings show
In quiet smiles or looks of woe;
The Turk, he cannot quit the place,
Although no feeling marks his face;*

6 Fisher's *Drawing Room Scrap-book*, London, 1842, Fisher, Son & Co., p. 14-15. Başka bir neşri için bk. *The Gallery of Engravings*, (ed. C. H. Timperley), Vol. III, London, 1846, Fisher, Son & Co., p. 28-29; p. 14-15.

*Among the listeners takes his stand,
The travelled Frank with book in hand;
He comes a hasty sketch to take;
But not a stroke the Frank shall make:
Kiz-Achmet tells his primest story!
The Frank, he is a boy once more;
Gone times his memory pass before:
The quiet orchard where he lay
Through many a livelong summer's day,
Regardless of the master's blame,
Nor how the school-hours went and came;
Entranced by mirth, or bathed in tears,
O'er those same tales which now he hears!
And as they charmed when he was young,
Now from Kiz-Achmet's wondrous tongue,
They charm still more, and he must stand,
His useless sketch-book in his hand,
Until the very day doth fail,
If still Kiz-Achmet tell a tale!*

1830'lu yıllarda bir Avrupalı tarafından resmedilen ve on yıla kalmadan bir başka Avrupalı tarafından hakkında bu mısralar söylenen bir Türk meddahına karşı olan vazifemizin hiç değilse küçük bir parçasını yerine getirmek emeliyle şiiri dilimize aktarmaya çalıştım; ortaya şu metin çıktı. Eksiklerini, hatalarını Ahmed Efendi'nin izzetli hatırına bağışlayın:

*Alçacak bir ses ile dalınca anlatmaya
Toplanan yüzlercesi, başlar kulak kabartmaya
Matem tutanlar belki unuttur da yasını
Nefret duyanlar siler gönüldeki pasını
En yorucu kaygıya bir rehavet dolaşır
Mahzun biçarelige bir tebessüm sarmaşır
Pinti ruhlara dahi altını unutturmak
Kız Ahmed'den hikâye duymakla olur ancak*

*Rum ne duyarsa duysun kahkahayla gülmede
Ya da bir yana dönüp gözyaşını silmede.
Soğuk Ermeni bile gösterir hislerini
Sessizce gülümser ya sezdirir kederini.
Yerini terkedemez eğer Türk'ü dersiniz,
Gerçi yoktur yüzünde duygularından bir iz.*

*Bir yer kapar çabucak dinleyenler içinde,
Seyyah-ı Frenk eskiz defteri bir elinde
Hızla bir taslak çizmek için hamle ederken
Birinci hikâyeye başlar Kız Ahmed hemen!
Frenk evvelki gibi yeniden çocuklaşır
Geçmiş zamanlar onun zihninde kucaklaşır:
Uzamp da yattığı sessiz meyve bahçesi
Yaz günlerinin böyle biteviye geçmesi:
Kim takar ki hocanın azarlı sözlerini
Kaçtırmışsa ne olmuş okul vakitlerini
Ya gözyaşına batmış ya neşeden mest idi
Aynıyle dinlediği masallar gibi şimdi
Gençken duydukları da mest edici gelirdi
Şu anda Kız Ahmed'in şaşılacak dilinde
Yine mest eder onlar ve Frenk oturmalı
İşe yaramaz eskiz defteri bir elinde
Güneş batana kadar hep öylece kapalı
Eğer Kız Ahmed hâlâ sürdürürse masalı!*

Not: Kız Ahmet hakkında Selim Nüzhet Gerçek, "İstanbul'dan Ben de Geçtim" başlığını taşıyan kitabında şöyle bir açıklama yapıyor:

"Piç Emin ve Kız Ahmet isminde iki meşhur meddahın hangisinin daha usta olduğunu tayin de zamanında bir mesele olmuş. Buna hal için Keçecizade İzzet Molla da bakımız ne diyor:

*Bahs ü temyizi iki meddahın
Etti efsane-i bezm-i mümted
Dedi nageh zürefadan birisi
Piç Emin'i doğrur Kız Ahmet"*

(Bkz. Selim Nüzhet Gerçek, İstanbul'dan Ben de Geçtim, İletişim Yayınları, İstanbul 1997, s. 107-108)

Nevzat GÖZAYDIN